

Жанна ДОВГАНЬ

ІНДИКАТОРИ ТА МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Окреслено концептуальні засади формування системи індикаторів стійкості банківської системи. Досліджено загальні макроекономічні індикатори стійкості, показники ефективності функціонування банківської системи, індикатори адаптивності банківської системи до впливу внутрішніх та зовнішніх екстерналій. Визначено загрози стійкості банківської системи та визначено теоретичні засади формування системи моніторингу стійкості банківської системи.

Ключові слова: *стійкість, фінансова стійкість, банківська система, індикатори стійкості, адаптивність, ефективність, моніторинг стійкості, загроза стійкості.*

Банківську систему слід визначити як складову економічної та кредитної систем, а за своєю суттю – як складну самоорганізаційну систему, яка формувалась під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів протягом тривалого часового періоду та є цілісною сукупністю установ, що здійснюють банківську діяльність і виконують функцію внутрішнього управління ними. Банківська система є важливою складовою механізмів ринкового та державного регулювання економіки, має виняткове значення для формування і підтримки базового рівня довіри у суспільстві як передумови сталого розвитку, включаючи довіру економічних суб'єктів один до одного, до національної грошової одиниці та держави. Водночас на цьому етапі розвитку посилюється нестійкість національних економік, нерівномірність економічного розвитку окремих країн, що призводить не тільки до національних банківських криз, а й до світових фінансових потрясінь. Таке розуміння банківської системи дає змогу визначити, що її стійкість забезпечується також стійкістю елементів, які входять до складу системи, і, в свою чергу, впливає на стійкість системи, до складу якої вона входить. Іншими словами, розвиток банківської системи обумовлений комплексом процесів, що відбуваються у зовнішньому середовищі і комплексом процесів у самій банківській системі та середовищі, яке її оточує. Вказані процеси відбуваються об'єктивно, оскільки засновані на економічних законах розвитку; більше того, вони незалежні від конкретних суб'єктів. Такий підхід дає змогу вилучити систему з навколишнього середовища і проводити її аналіз на основі вхідної та вихідної інформації та аналізувати структуру.

Для України, що інтегрується у світове співтовариство, формування стійкої банківської системи стає пріоритетним завданням. Сучасна кризова ситуація, яка склалась у вітчизняному банківському секторі, гальмує розвиток не тільки фінансової системи країни, але й економіки держави загалом. Так, проблеми, пов'язані зі стійкістю банків України, невідповідна якість складових їхнього кредитного портфеля значно впливають на можливість фінансування реального сектору економіки та динаміку заощаджень. Заходи НБУ, які сьогодні здебільшого пов'язані із введенням тимчасової адміністрації, переведення банків у ранг тимчасових учасників Фонду гарантування вкладів та скасуванням ліцензій деяких банків, спрямовані на локалізацію

першочергових проблем. Водночас такі заходи тимчасового впливу не вирішують системних проблем, які існували в банківській системі України ще до початку фінансової кризи. Більшість з них обумовлені політичною невизначеністю, розбалансованістю розвитку фінансового ринку, структурними диспропорціями у розвитку вітчизняної фінансової системи тощо. Саме тому перед НБУ зараз постає завдання вирішити не тільки поточні проблеми виходу з кризи, розробити заходи своєчасного реагування та постійного моніторингу ситуації, але й визначити причини виникнення системних диспропорцій у розвитку вітчизняного банківського сектору та розробити комплекс дій, спрямованих на їхнє усунення в майбутньому. На нашу думку, в період фінансової нестабільності визначення оптимальних умов діяльності банківської системи України є не тільки необхідним завданням у контексті забезпечення її подальшого розвитку, але й створює методичне підґрунтя для моніторингу виникнення кризових явищ на фінансовому ринку в перспективі. У цьому зв'язку *актуальним стає* розробка нових та удосконалення існуючих методичних підходів до забезпечення стійкості банківської системи, яку необхідно розглядати як частину загальної моделі, що визначає майбутнє країни та світової економіки.

Незважаючи на розвиток теорії стійкості банківської системи, питання визначення факторів впливу на стійкість банківської системи залишається дискусійним та не вирішеним. У *своїх працях* В. М. Вербенська досліджувала зв'язок стійкості банківської системи з лібералізацією міжнародної торгівлі фінансовими послугами в країнах Центральної та Східної Європи і в Україні [1, 7]; О. О. Затварською були встановлені критерії стабільного функціонування та сталого розвитку банківської системи з метою забезпечення її стійкості [2, 9]; С. М. Ільясов вивчає цю проблему з позиції управління і регіональних особливостей банківської системи [3, 167], І. В. Ларіонова – з точки зору стабільності банківської системи, причому саме вона найбільш повно виокремила та охарактеризувала умови та фактори, які визначають стабільність банківської системи на макrorівні та на рівні системи [2, 25], Г. Г. Фетисов – з позиції методології оцінювання стійкості банківської системи [4, 69]. Об'єктом дослідження у визначених працях є фінансова стабільність банківської системи, що звужує розуміння стійкості, крім того, відсутня єдина класифікація факторів, що впливають на стійкість системи без врахування країни, не визначений вплив факторів, а також не обґрунтовані межі їхнього впливу на банківську систему.

Не зменшуючи значущості наукових напрацювань у межах загальної теорії систем, досліджень щодо забезпечення стійкості банків, окремих проблем функціонування вітчизняної банківської системи, зокрема її платоспроможності та ліквідності, потрібно все-таки констатувати, що у вітчизняній економічній науці практично відсутні спеціальні дослідження методичних засад забезпечення стійкості функціонування банківської системи. Відсутність комплексних теоретичних розробок, що обґрунтовують побудову системи оцінювання та управління стійкістю банківської системи та відповідають цілям розбудови банківської системи України, яка б сприяла довгостроковому економічному зростанню країни, її фінансовій безпеці, була здатна і готова без загрози національним інтересам інтегруватися у світовий економічний простір, вказує на актуальність розвитку наукових досліджень у цьому напрямку.

Метою статті є узагальнення концептуальних засад формування системи індикаторів стійкості банківської системи в напрямку їхньої структуризації як загальних макроекономічних індикаторів, показників ефективності функціонування банківської системи, індикаторів адаптивності банківської системи до впливу внутрішніх та

зовнішніх екстерналій; узагальнення загроз стійкості банківської системи та визначення теоретичних засад формування системи моніторингу стійкості банківської системи.

Стійкість є найбільш фундаментальним поняттям, що більш за все відображає проблеми та тенденції розвитку банківського сектору. Отже, в умовах динамічного розвитку вітчизняної економіки дослідженню поняття стійкості банківської системи повинно приділятися чи не найбільше уваги, оскільки саме стійкість є запорукою розвитку банківських установ. Відсутність універсальної методики оцінювання фінансової стійкості, нормативних критеріїв оцінювання роблять необхідними подальші дослідження цього питання. Перш ніж перейти до визначення сутності індикаторів фінансової стійкості банківської системи, доцільно провести ретроспективний аналіз наявних підходів до стійкості взагалі і фінансової стійкості банківської системи зокрема.

Сутність терміна “стійкість” часто трактується залежно від контексту, від змісту аналітичних процедур. Це зумовлено відсутністю певної обґрунтованості та чіткості визначень і часто є причиною змішування та невизначеності понять. Так, економічний словник “стійкість” трактує як сталість, постійність, непідвладність ризику втрат і збитків [5, 770]. “Великий енциклопедичний словник” містить таке визначення: “Стійкість системи – це спроможність системи відновлювати попередній (або близький до нього) стан після деякого збурення, яке проявляється відхиленням параметрів системи від номінального значення” [6, 1257]. В. Даль трактує стійкість як здатність “вистояти супроти чогось, встояти, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися” [7, 515]. Отже, етимологія терміна “стійкість” базується на постійності і стабільності стану, сталості певних параметрів.

У працях українських та зарубіжних науковців поняття стійкості банківської системи також часто пов’язується з поняттями “стабільність”, “рівновага”, “надійність”. Так, А. Ю. Юданов вважає, що ознакою стійкості є стабільність, як здатність опинитися в привілейованому, відносно менш уразливому положенні під час криз та здатність їх переборювати [8, 132].

Стабільність та стійкість як характеристики якості банківської системи – доволі близькі поняття, проте, на відміну від стійкості, що передбачає здатність системи протистояти силі, стабільність акцентує увагу на здатності до постійного відтворення. Стійкою банківська система стає завдяки своїй стабільності. Стабільність – це постійна якісна характеристика, стійкість – це те, що здобувається, змінюється у процесі функціонування.

І. В. Ларіонова вважає, що “стабільність” є ширшим поняттям, а “стійкість” є основою стабілізації. На думку науковця, стабільність банківської системи – це її здатність протистояти зовнішньому та внутрішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом часу [4, 37]. На наш погляд, стійкість є поняттям, що звернене не на статику, а на рух, розвиток. Стійкість як основа розвитку базується на стабільності, здатності протистояти внутрішньому та зовнішньому впливу.

Стійкість базується не лише на стабільності, але й на законах рівноваги. В загальному вигляді рівновага банківської системи проявляється як рівноважна взаємодія її елементів. Рівновагу можна розглядати також щодо одного блоку банківської системи – “центрального банку”, “комерційні банки” тощо. Певна рівновага може складатися в середині окремого банку як адекватність елементів структури, що охоплює банківську діяльність, банківський капітал, кадровий блок, інформаційний блок.

Із стійкістю банків часто пов’язують і проблему надійності. При всій схожості термінів вони відрізняються один від одного. В. Н. Живалов пов’язує обидва поняття і дає

визначення стійкості банківської системи як здатності у динамічних умовах ринкового середовища чітко та оперативно виконувати свої функції, забезпечувати надійність вкладів юридичних та фізичних осіб та зобов'язань щодо обслуговуванню клієнтів [9, 11]. На наш погляд, позитивна сторона такого визначення у тому, що стійкість банківської системи розглядається як основа, на базі якої забезпечується надійність.

Незважаючи на схожість, поняття “стійкість” та “надійність” мають право на самостійне існування. Надійність банківської системи – це швидше суб'єктивна оцінка. Отже, стійкість варто розглядати як окреме поняття, відмінне від стабільності, рівноваги, надійності.

У загальному вигляді стійкість банківської системи – це її якісна характеристика, такий динамічний розвиток всіх її елементів, при якому реалізуються її сутність та призначення в економіці.

Для характеристики стійкості банківської системи необхідно враховувати її структурну стійкість і наявність умов для самоорганізації. Тобто стійкість банківської системи може бути охарактеризована як здатність системи повертатися в рівноважний стан, незважаючи на вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, базуючись на структурній стійкості, здатності до самоорганізації, підтримці стійкості банків, що входять до системи під впливом центрального банку країни. Стійкість банківської системи можна розглядати як форму руху і як стан банківської системи, а також здатність відновлювати цей стан після певних кризових моментів (спаду в економіці, фінансової кризи тощо). Стійкість банківської системи як форма руху є її динамічною характеристикою, за якою відбувається збалансований розвиток всіх елементів банківської системи відповідно до умов зовнішнього середовища та внутрішніх параметрів функціонування системи. Стійкість банківської системи як стан – це якісна характеристика. Відповідно до неї забезпечується виконання всіх її функцій, а також забезпечується здатність відновлювати цей стан після будь-яких відхилень від безпечних параметрів, зумовлених дією кризових моментів (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки).

З урахуванням вищезазначеного стійкість банківської системи країни можна визначити як єдину базу забезпечення своєчасного і безперешкодного переміщення вартостей у межах національної економіки. Вона забезпечується, по-перше, достатньою кількістю високоліквідних коштів (обсягом грошової маси в обігу); по-друге, надійністю (безперебійністю) функціонування платіжних систем, ефективною організацією розрахунків; по-третє, загальністю охоплення системою нагляду банків, що належить до компетенції центрального банку та органів контролю; по-четверте, стабільністю головних макроекономічних показників національної економіки, серед яких низький рівень інфляції, бюджетного дефіциту і розвиненість правових відносин у країні.

Серед умов стійкості банківської системи, які формуються на рівні системи, варто виокремити забезпечення ліквідності банків, капіталізацію та захист інтересів кредиторів та вкладників. Вплив факторів різних рівнів неоднозначний та потребує окремих методик для оцінювання впливу та методів регулювання з боку наглядових органів. З позиції методології цей висновок показує, що управління стійкістю системи потрібно розглядати у єдності трьох складових: 1) в тісній єдності із стійкістю економіки загалом; 2) у взаємозв'язку стійкості окремого банку із стійкістю банківської системи як цілісного утворення; 3) з позиції окремого банку, його структури, яка складається з певних частин.

На забезпечення стійкості банківської системи впливають зовнішні (загально-

економічні, соціально-політичні, інституційні тощо) та внутрішні (організаційні, технологічні, фінансові тощо) фактори.

Найбільш змістовною класифікацією факторів стійкості є класифікація, яка була запропонована С. М. Ільясовим [3, 245]. Він запропонував поділ факторів стійкості банківської системи на зовнішні і внутрішні, що є пріоритетною класифікацією і, на наш погляд, прийнятною та доцільною.

Сукупність зовнішніх факторів автор поділяє на декілька основних груп:

1) загальноекономічні умови, що включають ресурси для інвестицій, конкурентоспроможність вітчизняних товарів, притік (відтік) капіталу, промисловий потенціал, вибуття і оновлення основних фондів, структура експорту, імпорту, темпи інфляції;

2) стан внутрішнього грошового і фінансового ринків: маржа за кредитами, прибутковість операцій фінансового сектору національного ринку, політика центрального банку, спеціалізація у сфері банківських послуг;

3) соціально-політична ситуація: політична стабільність у країні, політика уряду, залежність від регіональних умов, сприятливі (несприятливі) зовнішньоекономічні умови.

У ході переліку зовнішніх факторів, що впливають на стійкість, автор відзначає фактори "нестійкості банківської системи": політична нестабільність, дисбаланси в динаміці загальноекономічного розвитку, нестійкість бюджетно-фінансової системи, інфляція, неефективність податкової системи, низький рівень доходів населення, складності в обслуговуванні зовнішнього боргу.

Серед внутрішніх факторів С. М. Ільясов виокремлює такі: політика окремого банку, стратегічне планування, рівень управління, кваліфікація кадрів, взаємовідносини із засновниками, забезпеченість власними коштами, система ефективного внутрішнього аудиту, обсяги створених резервів, ефективна кредитна і депозитна політики. Однак такий підхід більше підходить до визначення факторів стійкості окремого банку, а не банківської системи.

Проте, погоджуючись з розглянутим підходом щодо зовнішніх факторів, варто визначити, що банківська система функціонує у певному взаємозв'язку із економічною системою. Зовнішня щодо банківської системи економічна система створює середовище для функціонування та розвитку першої. Стійкість банківської системи визначається зовнішніми умовами та факторами, які формуються на макрорівні, та внутрішніми, які формуються на рівні самої системи (мікрорівні). Об'єкти, які створюють зовнішнє та внутрішнє середовище, мають неоднаковий вплив на функціонування банківської системи. Саме тому стійкість банківської системи може бути забезпечена за умови врахування впливу кожного з факторів окремо та в сукупності, а також розробки адекватних механізмів реагування на вплив.

З метою кількісного оцінювання рівня стійкості банківської системи України варто проаналізувати такі групи показників:

- загальні макроекономічні індикатори стійкості банківської системи;
- індикатори ефективності функціонування банківської системи;
- індикатори адаптивності банківської системи до впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих факторів.

Перша група показників об'єднує загальні макроекономічні індикатори, які характеризують взаємозв'язок стійкості банківської системи з окремими аспектами розвитку економічних процесів у державі. Іншими словами, ці показники характеризують те, яким чином зміни, пов'язані із загальною стабільністю економічних

процесів та збалансованістю руху фінансових потоків, впливають на стійкість банківської системи. До цих індикаторів належать такі: кількість банків, виключених з Державного реєстру (за період); зміна курсу гривні до долара США і до євро; частка коштів в іноземній валюті в загальному обсязі залучених ресурсів банків; частка заборгованості за кредитами в іноземній валюті в загальній сумі заборгованості за кредитами банків; грошова маса (M2), % до ВВП; приріст грошової маси, %; приріст первинної емісії НБУ, %; швидкість обігу грошової маси; грошовий мультиплікатор; рівень наповненості вартості національної валюти резервами в іноземній валюті, %; відношення депозитів в іноземній валюті до обсягу грошової маси, %; відношення грошової маси до золотовалютних резервів; сукупні активи банківської системи, % до ВВП; динаміка активів банківської системи щодо агрегату M2, %; обсяги кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП; частка кредитного портфеля в активах банківської системи, %; середньорічна рентабельність капіталу в банківській системі, %; середньорічна рентабельність активів у банківській системі, %; загальні витрати банків, % до ВВП; темпи зміни депозитів суб'єктів реального сектору економіки, %; частка банків з іноземним капіталом у загальній кількості банків, % тощо.

Друга група показників об'єднує індикатори, які оцінюють ефективність діяльності банківської системи. Іншими словами, ці показники характеризують те, яким чином зміни, пов'язані з ефективністю функціонування банківської системи (щодо достатності капіталу, ліквідності, якості активів, прибутковості, ефективності та рентабельності), впливають на її стійкість. До цих індикаторів належать такі: показник надійності банківського капіталу; достатність банківського капіталу для виконання активних операцій; захищеність банківського капіталу основними засобами та нематеріальними активами; мультиплікатор статутного капіталу; частка зобов'язань у сукупних пасивах банківської системи; коефіцієнт фінансового важеля; частка високоліквідних активів у робочих активах банківської системи; короткострокова ліквідність; загальна ліквідність; норма резервів за кредитними операціями банків; норма резервів за операціями банків з цінними паперами; норма резервів під активні операції банків; прибутковість кредитного портфеля банків; прибутковість активів банків ROA; прибутковість капіталу банків ROE; частка прибутку в операційних доходах банків; покриття процентних витрат процентними доходами банківської системи; рентабельність робочих активів банківської системи; частка нарахованих витрат у нарахованих доходах банків тощо.

Третя група показників об'єднує індикатори, які оцінюють адаптивність банківської системи до впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих факторів. Іншими словами, ці показники характеризують, чи здатна банківська система при переході до кожного наступного етапу свого розвитку врахувати зовнішні та внутрішні зміни та повернутися до стабільного функціонування. Цими індикаторами можна вважати такі: частка недохідних активів серед загальних активів банківської системи; частка робочих активів серед загальних активів банківської системи; забезпеченість кредитів депозитами; покриття витрат на персонал операційним прибутком банківської системи; співвідношення витрат на персонал та робочих активів банківської системи; частка міжбанківських кредитів у сукупних пасивах банківської системи, %; частка сумнівної і безнадійної заборгованості у сукупному кредитному портфелі банків, % тощо.

Вимогою визначення оптимальних умов стійкості банківської системи є розрахунок інтегрального показника, який би акумулював у собі різні аспекти діяльності банків та

комплексно враховував їхній вплив на досягнення оптимального рівня стійкості. Сьогодні в практиці забезпечення стійкості банківської системи відсутня методика комплексного оцінювання стійкості банківської системи, внаслідок цього неможливо проводити постійний моніторинг факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, оцінку наслідків їхнього негативного впливу на стійкість банківської системи. Дослідження питання про показники і методи комплексного оцінювання стійкості банківської системи потребує попередньої конкретизації складу загроз, які можуть негативно вплинути або реально порушити стійкість цієї системи.

Загроза розглядається як “можлива небезпека”, тобто визнається здійсненність, допустимість події. Здійсненність таких дій визначається шляхом ймовірності їхнього настання, що потребує відповідного оцінювання. Планування ймовірності загроз і їхнє оцінювання може відбуватись на основі методів теорії ймовірності, теорії прийняття рішень, імітаційного моделювання, методів експертних оцінок тощо. Застосування цих методів дає змогу вирішити ті проблеми, що неможливо формалізувати, обрати найбільш ефективні рішення, що дасть змогу розробити заходи щодо захисту банківської системи від найбільш небезпечних загроз, створити комплексну систему забезпечення стійкості, що адекватно реагує на можливі несприятливі події.

З усіх можливих ознак подій, що несприятливо впливають на процес банківської діяльності, найбільше значення мають величина втрат та можливість виникнення загрози кризи. У подальшому при формуванні системи забезпечення стійкості банківської системи, її регулювання, важливо виявити основні, найбільш ймовірні види загроз для стійкості банківської системи з урахуванням конкретного часового параметра та умов її функціонування.

Перша характеристика ступеню небезпеки можливого фактора – це ймовірність його виникнення. Для банку певні фактори небезпечні тим, що здатні завдати йому збитки, при значних їхніх обсягах це призводить до неліквідності та неплатоспроможності, а за відсутності державного втручання (наприклад, у формі реалізації функції кредитора останньої інстанції) – і до банкрутства. Загроза стійкості банківської системи існує, коли ймовірність неплатоспроможності є значною для великої частки активів фінансових інституцій у системі або коли така ймовірність суттєво зростає в певний момент часу.

Друга характеристика загрози можливого фактора визначається саме значущістю збитковості банківської системи, тобто відношенням величини збитків до величини власних коштів. Необхідно зазначити, що відомі праці авторів, що стосуються підходів до побудови класифікаційних сукупностей і виділенню ознак загроз втрати стійкості банківської системи, не дають можливість сформулювати єдину точку зору.

Отже, загрози стійкості банківської системи – це сукупність наявних та потенційно можливих явищ і факторів, що створюють небезпеку для реалізації її функцій.

Необхідність оцінювання рівня стійкості банківської системи *потребує розробки* сукупності критеріїв і показників, які давали б якісну і кількісну характеристику негативним тенденціям, якщо такі проявляються в економічному розвитку країни.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що повинні бути визначені принципи, які необхідно покласти в основу розробки системи індикаторів, що визначають ступінь загроз стійкості банківської системи країни.

По-перше, набір таких показників повинен відповідати принципу системності – адекватно відображати всі основні сторони і взаємозв'язок процесу розвитку банківської системи.

По-друге, необхідно досягти того, щоб система індикаторів не була громіздкою. Обмеження кількості показників не тільки підвищує наочність результатів, але й дає можливість прийти до однозначних висновків щодо стійкості банківської системи країни і підвищує оперативність оцінювання ситуації при її аналізі.

По-третє, необхідно, щоб індикатори, які використовуються в ході оцінювання, враховували специфіку банківської діяльності в основних її сферах.

По-четверте, система індикаторів повинна відповідати складу і значимості загроз стійкості банківської системи, що виявлені при аналізі ситуації.

В контексті забезпечення дієвості системи індикаторів стійкості банківської системи особливого значення набуває формування системи моніторингу стійкості банківської системи.

Перш за все, визначимо, що діагностика стійкості банківської системи охоплює такі елементи: аналіз і оцінка ситуації в банківській системі загалом та її окремих елементах; виявлення позитивних і негативних факторів, які призводять до зміни в стійкості системи; складання прогнозу щодо стійкості банківської системи на довгострокову перспективу.

Діагностику потрібно проводити під час проведення моніторингу, який передбачає збір даних, що характеризують стійкість, їх аналіз, розробку коригувальних заходів і планів дій та складання прогнозу розвитку економіки за визначеними параметрами.

Доцільно, на наш погляд, моніторинг розглядати з позиції функціональності та з організаційної точки зору. За першим підходом під моніторингом стійкості банківської системи потрібно розуміти інформаційну систему, яка охоплює спостереження (основною характеристикою спостереження є його безперервність) за рівнем стійкості банківської системи, аналіз, оцінку і прогнозування стійкості на довгострокову перспективу.

З організаційної точки зору моніторинг стійкості банківської системи розглядається в якості системи. Як і будь-яка система, моніторинг охоплює певні елементи, які взаємодіють та перебувають під дією внутрішніх та зовнішніх факторів.

Головною метою моніторингу стійкості банківської системи є попередження кризових явищ. Він має в комплексі вирішити такі завдання:

- систематичне спостереження за функціонуванням банківської системи та її стійкістю;
- контроль за впливом макроекономічного середовища на стійкість банківської системи;
- превентивне виявлення (на ранніх стадіях) проблем у банківській системі;
- формування позиції органів регулювання щодо доцільності та своєчасності застосування інструментів регулювання;
- оцінка результатів заходів, вжитих органами регулювання.

Як видно з цих функцій, моніторинг не обмежується лише спостереженням за стійкістю банківської системи, але є ефективною координуючою системою забезпечення взаємозв'язку між формуванням інформаційної бази, аналізом, плануванням розвитку банківської системи і банківським регулюванням та наглядом.

Загальні вимоги до організації моніторингу такі:

- ідентичність бази первинної інформації за окремими блоками і внутрішньо-блоковими показниками (наприклад, за окремими комерційними банками) і централізованими даними;
- дотримання всіх технічних і організаційних параметрів проведення моніторингу

(щомісячні дані щодо певних блоків і щоквартальні аналітичні звіти, зведені піврічні аналітичні записки і річний документ – “Моніторинг стійкості банківської системи”).

– моніторинг повинен ґрунтуватися на принципі безперервності, який означає, що робота збору і оцінювання інформації повинна виконуватись на регулярній основі;

– моніторинг стійкості банківської системи повинен передбачати доступність висновків і результатів моніторингу для всіх зацікавлених користувачів інформації про банківську систему.

Побудова системи моніторингу стійкості банківської системи повинна базуватися на певних принципах, до основних з яких належать:

– спрямованість системи моніторингу на реалізацію розробленої стратегії розвитку банківської системи. Для того, щоб бути ефективним, моніторинг повинен мати стратегічний характер, тобто характеризувати основні пріоритети розвитку банківської системи у контексті забезпечення її стійкості. Це означає цілеспрямоване обмеження тих показників, що підлягають моніторингу. Повний контроль над всіма факторами, що впливають на стійкість банківської системи, недоцільний;

– багатофункціональність моніторингу. Він повинен забезпечувати контроль пріоритетних показників стійкості банківської системи, передбачаючи можливість їхнього порівняння, забезпечувати взаємозв'язок контрольних показників з іншими важливими показниками, що характеризують стійкість банківської системи;

– орієнтованість моніторингу на кількісні стандарти. Ефективність системи діагностування значно зростає, якщо стандарти, що підлягають моніторингу, виражені кількісними показниками. Це не означає, що моніторинг стійкості банківської системи не повинен охоплювати якісні аспекти – мова йде про те, що всі ці якісні аспекти повинні бути виражені в системі кількісних стандартів, що дасть змогу уникнути різного їхнього тлумачення;

– відповідність методів моніторингу стійкості банківської системи специфіці методів її планування, аналізу та регулювання. У процесі організації моніторингу стійкості банківської системи необхідно орієнтуватися на системи та методи планування (при підготовці стандартів контролю) та аналізу (при підготовці системи показників, що характеризують фактично досягнуті результати, та виявленні причин виявлених відхилень від стандартів);

– своєчасність моніторингу. Ця своєчасність полягає не у високій швидкості чи частоті проведення моніторингу, а в адекватності періодів спостереження періоду впливу факторів, які найбільшою мірою впливають на стійкість банківської системи. Головна умова своєчасності моніторингу полягає в тому, що: він повинен мати характер “раннього попередження кризового розвитку”, тобто надавати можливість усунути поточні відхилення раніше, ніж вони набудуть серйозного характеру;

– простота побудови. Найпростіші форми та методи моніторингу, що побудовані відповідно до його цілей, потребують менших зусиль та, як правило, більш економічні. Надмірна складність побудови моніторингу може бути не зрозуміла, не підтримана його операторами, а також потребуватиме суттєвого збільшення потоку інформації для його здійснення;

– економічність. Витрати на здійснення моніторингу повинні бути мінімальними з позицій їхньої адекватності ефекту від моніторингу. Це означає, що обсяг витрат з організації моніторингу не повинен перевищувати обсягу того ефекту, що досягається у процесі його здійснення.

Процес формування механізму забезпечення стійкості банківської системи України

нерозривно залежить від її створення та розвитку. Відповідно він має національні особливості, пов'язані з особливостями розвитку банківської системи України. Особливої актуальності щодо подальших досліджень набувають методичні засади формування механізму забезпечення стійкості банківської системи України: стратегія розвитку, цілі системи та окремих її складових, інструменти досягнення визначених цілей, а також система регулювання та нагляду за виконанням поставлених цілей. Стратегія розвитку банківської системи визначає всі аспекти її функціонування, встановлюючи цілі і методи їхнього досягнення в довгостроковій перспективі. Тому саме стратегія розвитку визначає особливості побудови механізму забезпечення стійкості банківської системи. Взаємозв'язок між стратегією розвитку банківської системи і механізмом забезпечення її стійкості проявляється не тільки в тому, що перша визначає другий, але і в наявності зворотного зв'язку, а саме: вибір того чи іншого варіанту побудови механізму забезпечення стійкості банківської системи може вимагати певного коригування зазначеної стратегії чи попереднього урахування певних ризиків втрати стійкості при її розробці.

Процес глобалізації світових фінансових ринків, до якого приєдналася і Україна в контексті євроінтеграційних процесів та вступу до СОТ, супроводжується виникненням потенційних і конкретних ризиків. По-перше, з'являється можливість проникнення в український банківський сектор капіталу юридичних осіб, в тому числі капіталу нерезидентів з нестійким фінансовим становищем та сумнівною діловою репутацією. По-друге, інтернаціоналізація може привести до перетину компетенцій національних органів нагляду, що призводить до необхідності чіткого виділення нагляду за діяльністю міжнародних інститутів на окремих сегментах ринку. По-третє, посилення конкуренції у банківській системі призведе до активізації процесів злиттів та поглинань (консолідації банківської системи), негативним наслідком якої є ймовірність виникнення надвеликих банків, втрата стійкості яких може призвести до системної кризи, що вимагає розробки окремого механізму нагляду за такими установами. По-четверте, у результаті включення банківської системи України у світовий фінансовий простір, зростає залежність банків від стану світової економіки. Навіть ті банки, які працюють винятково на національних ринках, чутливі до світових фінансових криз, тобто високий рівень перетину фінансових ринків підвищує небезпеку передачі ризиків. Тому необхідним є удосконалення системи банківського нагляду в Україні з урахуванням сучасних міжнародних вимог з метою забезпечення динамічного розвитку банківської системи України, її конкурентоспроможності на міжнародному ринку банківських послуг.

Література

1. Вербенська В. М. *Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної та Східної Європи): Автореф. дис. ... канд. екон. наук / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 20 с.*
2. Затварська О. О. *Банківська система України та основні напрями її розвитку: Автореф. дис. ... канд. екон. наук / Н.-д. фін. ін-т при М-ві фінансів України. – К., 2004. – 16 с.*
3. Ильясов С. М. *Устойчивость банковской системы: механизмы управления, региональные особенности. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 305 с.*
4. Ларионова И. В. *Стабильность банковской системы в условиях переходной*

- экономики: Автореф. дис. ... д-ра экон. наук / Московский государственный университет. – М., 2001. – 49 с.
5. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна – М.: Изд-во “Институт новой экономики”, 1999. – 1245 с.
  6. Большой энциклопедический словарь. – СПб: Науч. изд-во “Большая российская энциклопедия”, 1997. – 1434 с.
  7. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. / В. И. Даль – Репринт. изд. – СПб. : Диамант, 1996 – Т. 4. – 701 с.
  8. Юданов А. Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 254 с.
  9. Живалов В. Н. Повышение устойчивости функционирования коммерческих банков // Автореф. дис. ... канд. экон. наук / Финансовая академия. – М., 1997. – 21 с.
  10. Адамик Б. П. Стійкість банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи та шляхи її забезпечення // Наука молода: Зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. – № 11. – 2009. – С. 81–84.
  11. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: Монограф. / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – 316 с.
  12. Фетисов Г. Г. Выбор методов оценки устойчивости российских банков // Аналитический банковский журнал. – 2002. – № 7. – С. 65–74.

Редакція отримала матеріал 23 березня 2011 р.